

การใช้ภาษาและกลวิธีการประพันธ์ในพระนิพนธ์เรื่อง “ชีวิตนี้สั้นนัก” ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

Language Usage and Techniques of the Poetic Work “Short Life” Composed by His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara, the Supreme Patriarch of Thailand (Charoen Suvaddhano)

กาญจนา ตันโพธิ์¹
Kanchana Tonpo¹

บทคัดย่อ

พระนิพนธ์เรื่อง “ชีวิตนี้สั้นนัก” ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) เป็นพระนิพนธ์ที่มีการใช้ภาษาและกลวิธีการประพันธ์ที่ประณีตละเอียดอ่อน สะท้อนถึงพระอัจฉริยภาพในด้านภาษาอย่างยิ่ง ในด้านการใช้ภาษาพบกลวิธีการซ้ำ กลวิธีการซ้อนคำ การใช้คำตรงข้าม การขนานความและ การใช้ภาพพจน์รูปแบบอุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน ปฏิพจน์ ในด้านกลวิธีการประพันธ์พบกลวิธีการตั้งชื่อเรื่องตามแนวคิดสำคัญหรือแก่นของเรื่อง กลวิธีการเขียนความนำพบรูปแบบขึ้นต้นด้วยพุทธศาสนสุภาษิตและเสริมด้วยการนิยามความหมาย กลวิธีการเขียนเนื้อเรื่องพบรูปแบบการยกตัวอย่าง การแสดงเหตุผล การนิยาม กลวิธีการเขียนบทลงท้ายพบรูปแบบการขอความร่วมมือ

คำสำคัญ: การใช้ภาษา, กลวิธีการประพันธ์, พระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้สั้นนัก, สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

Abstract

“Short Life” is the poetic work of His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara, the Supreme Patriarch of Thailand (Charoen Suvaddhano). Language usage and techniques were beautifully used to compose this poem, which shows the author’s genius in language skills. In terms of language usage, there were uses of repetition, adding words with related meaning, antonyms, word parallels, comparisons, metaphors, personification, and rhetorical questions. For writing

¹ อาจารย์, สาขาวิชาศิลปวิทยาศาสตร์ สำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Lecturer, Liberal Arts, Innovative Learning Center, Srinakharinwirot University.

technique, it can be seen that the technique of using the main idea or the essence of the poem was applied in order to set the topic in this poetic work. Quotes by the Buddha and their definitions were also used in the introduction of also found in this work. Techniques to ask for participation from observers were implemented used at the conclusion of the poem.

Keywords: Language usage, techniques, the poetic work “Short Life,” His Holiness Somdet Phra Nyanasamvara, the Supreme Patriarch of Thailand (Charoen Suvaddhano)

บทนำ

สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมพุทธมีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของศิลปะทุกแขนง รวมทั้งวรรณคดีด้วย (กุหลาบ มลลิกะมาส. 2550: 92). พุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจสำคัญของกวี เมื่อกวีมีความคิด ความรู้สึกและประสบการณ์เกี่ยวกับความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาก็มักจะนำความรู้ ความคิด และความเชื่อนั้นแทรกลงไปในงานเขียนของตน ซึ่งจะเห็นได้ว่างานเขียนของไทยจำนวนมาก ล้วนมีแหล่งกำเนิดมาจากพุทธศาสนา ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัด ได้แก่ งานพระนิพนธ์ต่างๆ ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) เป็นต้น

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) เป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 19 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์เป็นพระภิกษุสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทยที่เป็นยอดนักปราชญ์ผู้มีความสามารถในเชิงความรู้วิชาการและความรู้ทางภาษาเป็นอย่างดี ความเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาและความเพียรสุดของพระองค์ได้แสดงออกอย่างชัดเจนในพระนิพนธ์ที่หลากหลาย อาทิ ชีวิตนี้น้อยนัก วิธีสร้างบุญบารมี มนุษยธรรม จิตตนคร พุทธวิธีควบคุมความคิด ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ชีวิตนี้น้อยนัก” หนังสือพระนิพนธ์ที่มีจำนวนการตีพิมพ์ได้เป็นหลักแสนเล่มขึ้นไป (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2552: 186) อันแสดงให้เห็นว่า “ชีวิตนี้น้อยนัก”

เป็นงานพระนิพนธ์ที่ผู้คนสนใจ ซึ่งเหตุเพราะเนื้อหาแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เข้าใจง่าย ชัดเจนถ่ายทอดด้วยกลวิธีการเลือกสรรภาษาที่ประณีต ความเป็นปราชญ์ด้านภาษาของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (2552: 191) ได้เขียนแสดงทัศนะไว้ว่า

ทรงมุ่งมั่นที่จะให้ธรรมะไปถึงใจของทุกคน และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ จึงทรงพากเพียรนิพนธ์หนังสือไว้ มากมายเพื่อบอกกล่าวหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่จารึกในภาษา “อ่านยาก” และมีความลึกซึ้ง “เข้าใจยาก” เพื่อให้คุณค่าเหล่านี้ “อ่านง่าย” และ “เข้าใจง่าย”

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ล้วนนำเสนอหัวข้อธรรมและสอดแทรกแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่ทรงคุณค่าที่ผู้อ่านสามารถนำไปปรับใช้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ชีวิตนี้น้อยนัก” จากการศึกษาพระนิพนธ์นี้ทำให้พบว่าพระองค์ทรงประณีตพิถีพิถันในการใช้ภาษาเพื่อนำเสนอหลักธรรมได้อย่างดียิ่ง อีกทั้งกลวิธีการประพันธ์ที่พระองค์เลือกสรรเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวหลักธรรมนั้น เป็นกลวิธีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่น่าสนใจ ในที่นี้จะขอนำเสนอผลการศึกษากการใช้ภาษาและกลวิธีการประพันธ์ในพระนิพนธ์ เรื่อง “ชีวิตนี้น้อยนัก” ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกล

มหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) โดยแยกประเด็นหัวข้อการนำเสนอเป็น 2 หัวข้อดังนี้

1. การใช้ภาษา

ภาษาเป็นเครื่องมือการสื่อสารที่สำคัญในการถ่ายทอดความคิด การเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสม เพื่อสื่อความไปยังผู้อ่านให้รับรู้เรื่องราวได้อย่างชัดเจนและบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสารจึงเป็นสิ่งสำคัญ การใช้ภาษาของนักประพันธ์แต่ละคนย่อมมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวไม่ซ้ำแบบกัน ทั้งนี้เป็นเพราะผู้แต่งแต่ละคนต่างก็มีแบบแผนในการเลือกสรรคำ การเลือกใช้สำนวนโวหาร และวิธีการเรียบเรียงประโยคแตกต่างกัน (สายทิพย์ นุกุลกิจ. 2543: 139) จากการศึกษาการใช้ภาษาในพระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้น้อยนัก ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พบหลักการใช้ภาษาที่น่าสนใจ กล่าวคือ มีความประณีตในการเลือกสรรถ้อยคำต่างๆ มาใช้ถ่ายทอดเรื่องราวหัวข้อธรรมที่มีลักษณะเป็นนามธรรมให้ผู้อ่านเข้าใจได้แจ่มแจ้งและเข้าถึงเนื้อความของพระนิพนธ์ได้อย่างลึกซึ้งดังจะแสดงเป็นหัวข้อต่อไปนี้

1.1 กลวิธีการซ้ำ

กลวิธีการซ้ำเป็นการนำคำมาซ้ำเพื่อให้ความหมายหนักแน่นขึ้นกว่าเดิม บางครั้งซ้ำทั้งคำและความ (สมพร มั่นตะสูตร, 2525: 71) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงนิพนธ์เรื่องนี้โดยมีการซ้ำคำเพื่อเน้นย้ำความหรือสื่อความนั้นๆ ให้มีน้ำหนักหรือมีพลังทางความหมายเพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

ชีวิตนี้เท่านั้นที่จะนำไปสู่ความสวัสดิมีสุขได้อย่างแท้จริง เพราะชีวิตนี้เท่านั้นที่พร้อมสำหรับการบำเพ็ญบุญกุศลทุกประการ จะทำดีเพียงไรก็ทำได้ใน ชีวิตนี้ ทำดีสูงสุดจนเกิดผลสูงสุด คือ การปฏิบัติได้สำเร็จมรรคผลนิพพาน พันทุกขสิ้นเชิง ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ก็

ทำได้ในชีวิตนี้ หรือทำดีเพียงเพื่อได้ถึงสวรรค์พ้นนรก ก็ทำได้ใน ชีวิตนี้
(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 12)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงซ้ำกลุ่มคำ “ชีวิตนี้” เพื่อเน้นย้ำ สร้างน้ำหนักของคำให้มีพลังเพื่อสื่อความหมายแก่นของเรื่องให้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ลักษณะเด่นอีกประการก็คือ การซ้ำโครงสร้างประโยคที่เป็นการนำเสนอรูปภาษาที่มีโครงสร้างประโยคแบบเดียวกัน แต่แสดงเนื้อความต่างกัน ดังต่อไปนี้

ผู้ที่มีใจผูกพันอยู่กับการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำทานการกุศลมามากในอดีตชาติ ก็จะรู้ได้จากปัจจุบันชาติ คือ ปัจจุบันชาติจะสมบูรณ์พูนสุขด้วยทรัพย์สินเงินทอง...ผู้ที่มีใจผูกพันอยู่กับการรักษากาย วาจา ใจอยู่ในศีลบริสุทธิมามากในอดีตชาติ มีจิตใจผ่องใส ไม่เศร้าหมอง ก็จะรู้ได้จากปัจจุบันชาติ คือ ปัจจุบันชาติจะเป็นผู้มีผิวพรรณงดงาม หน้าตา ผ่องใส เป็นที่เจริญตาเจริญใจผู้พบเห็นทั้งหลาย ผู้ที่มีใจผูกพันอยู่กับการปฏิบัติธรรมมามากในอดีตชาติ ก็จะรู้ได้จาก ปัจจุบันชาติ คือ ปัจจุบันชาติจะเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด ศึกษาปฏิบัติธรรมเข้าใจง่าย เจริญดีในธรรม
(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 13-14)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการซ้ำโครงสร้างประโยค “ผู้ที่มีใจผูกพันอยู่กับ...ก็จะรู้ได้จากปัจจุบันชาติ คือ...” การซ้ำนี้มีจุดประสงค์เพื่อแสดงความสัมพันธ์ของเนื้อความ โดยมักมีลักษณะความเป็นเหตุและผลกัน กล่าวคือ เนื้อความที่ต่อจาก “ผู้ที่มีใจผูกพันอยู่กับ...” จะแสดงเหตุ และเนื้อความที่ต่อจาก “จะรู้ได้จากปัจจุบันชาติ คือ...” จะแสดงผล ซึ่งการซ้ำลักษณะนี้ปรากฏเป็นจำนวนมาก อัน

แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมุ่งเน้นย้ำหัวข้อธรรมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันให้ชัดเจน โดยการแจกแจงรายละเอียดเชื่อมโยงกันอย่างเป็นขั้นตอน

1.2 กลวิธีการซ้อนคำ

การซ้อนคำในภาษาไทยเป็น ขบวนการสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาวิธีหนึ่ง หมายถึง การนำคำหรือกลุ่มคำตั้งแต่สองหน่วยขึ้นไปมาเรียงต่อกัน โดยแต่ละหน่วยนั้นมีความสัมพันธ์กันในด้านความหมาย เมื่อรวมหน่วยตามความสัมพันธ์ด้านความหมายแล้ว จะกลายเป็นคำคำเดียวกัน หรือกลุ่มคำเดียวกัน (ราตรี ธีรवारช. 2534: 22) ในพระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้น้อยนัก พบการซ้อนคำที่มี 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรกเป็นการซ้อนซ้ำ คือ มีพยางค์ที่หนึ่งกับพยางค์ที่สามเป็นคำเดียวกัน หรือการซ้ำกัน และพยางค์ที่สองกับพยางค์ที่สี่เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือตรงข้ามกันซ้อนกันอยู่ (บรรจบ พันธุเมธา. 2549: 75) ดังนี้

...แม้แต่จะให้เข้าไปใกล้เพื่ออาศัยร่มเงา กันแดดกันฝน ก่อนอิฐก่อนหินก็ถูกห่ม ถูกขวางใส่ให้ต้องถึงเลือดตกยางออก ตกใจกลัวภัยนานา

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 9)

จากตัวอย่างพบการซ้อนซ้ำ คือ “กันแดดกันฝน” “ก่อนอิฐก่อนหิน” “ถูกห่มถูกขวาง” ซึ่งพยางค์ที่หนึ่งกับพยางค์ที่สามซ้ำกัน และพยางค์ที่สองกับพยางค์ที่สี่เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันซ้อนกันอยู่ ซึ่งการซ้อนซ้ำนี้ทำให้เกิดจังหวะคำและช่วยเน้นย้ำความหมาย เพิ่มน้ำหนักของถ้อยคำให้ลึกซึ้งชัดเจนยิ่งขึ้น และการซ้อนคำอีกประเภทที่ปรากฏในพระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้น้อยนัก คือ การซ้อนคำที่เกิดจากการนำคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันมาวางซ้อนกันจนเป็นกลุ่มคำขนาดยาว ซึ่งการซ้อนคำแบบนี้ทำให้เกิดพลังทางความหมายที่จะช่วยสื่อขยายและเพิ่มน้ำหนักใจความสำคัญให้คมชัดมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

ความเป็นไปได้มีอยู่สำหรับทุกคน เพราะทุกคนได้ทำกรรมไว้เป็นอันมากต่าง ๆ กัน อันอาจจะเป็นเหตุให้ต้อง อดอยากยาก แค้นแสนสาหัสตั้งแต่เริ่มลืมตาเห็นโลก

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551:33)

จากตัวอย่าง “อดอยากยากแค้นแสนสาหัส” เป็นการซ้อนคำที่เกิดจากการนำคำที่แสดง ความหมายถึงความทุกข์มาวางเรียงซ้อนกันถึง 3 คำ ทำให้สื่อถึงภาพของความลำบากทุกข์ยากชัดเจนมากยิ่งขึ้น หรืออีกตัวอย่างดังนี้

เหตุที่ต่างก็มีภพชาติมานับไม่ถ้วนในอดีต ต่างก็ทำกรรมทั้งดีและไม่ดีไว้ นับไม่ถ้วน เช่นกันในภพชาติทั้งหลายนั้น เจ้ากรรมนายเวรที่ได้ไปก่อเกิน เบียดเบียน ทำร้ายไว้ก็ย่อมมีไม่น้อยเช่นกัน

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551:27)

จากตัวอย่าง “ก่อเกินเบียดเบียนทำร้าย” เป็นคำที่แสดงภาพการทำร้ายกันที่ชัดเจนลึกซึ้ง เพราะเกิดจากการนำคำที่แสดงการทำร้ายกันมาวางเรียงซ้อนกันถึง 3 คำ ทำให้สื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกได้ลึกซึ้ง คมชัดยิ่งขึ้นกว่าเดิม

1.3 การใช้คำตรงข้าม

คำตรงข้ามเป็นกลวิธีการใช้ภาษารูปแบบหนึ่งที่เกิดจากการเลือกใช้ถ้อยคำที่มีความกลับกัน เพื่อให้เกิดความสนใจ (สายทิพย์ นุกูลกิจ. 2543: 79) การใช้คำตรงข้ามปรากฏในพระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้น้อยนัก เป็นจำนวนมาก ดังจะแสดงเป็นตัวอย่างต่อไปนี้

ก่อนจะมาเป็นเราแต่ละคนในภูมิของมนุษย์นี้ ต่างก็ได้เป็นอะไรต่อมิอะไร มาแล้วมากมาย นับชนิดนับชาติไม่ได้เป็นกันทั้ง เทวดา สัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก รวมทั้งมนุษย์ชายหญิง คนมีคนจน คนสวยคนไม่สวย คน

พิการคนไม่พิการ อายุสั้นอายุยาว ชาวตำ
ไทยจีน แยกฝรัง ต่างเคยมีเคยเป็นกันมา
แล้ว ทั้งนั้น

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 19)

จากตัวอย่างพบว่ามีการใช้คำตรงข้าม
หลายคำมาวางคู่กัน ซึ่งในที่นี้สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรง
ต้องการอธิบายสาระธรรมในประเด็นการเปรียบเทียบ
ความแตกต่างของคน จึงได้นำคำตรงข้ามมา
เสริมเพื่อขยายความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้น

นอกจากการใช้คำตรงข้ามแล้ว พบว่า ยัง
มีลักษณะการแสดงความตรงกันข้ามปรากฏอยู่
ด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่าง

กตัญญูทเวที ความรู้คุณที่ท่านทำแล้ว
แก้ตนและตอบแทนพระคุณนั้น พระพุทธ
องค์ทรงสรรเสริญว่าเป็นธรรมของคนดีคือ
คนดีมีธรรมนี้ หรือธรรมนี้ทำให้คนเป็นคนดี
คือคนใดมีธรรมคือความกตัญญูทเวที คน
นั้นก็คือนดี นั่นเอง ในด้านตรงกันข้าม คน
ใดไม่มี กตัญญูทเวที คนนั้นไม่ใช่คนดี

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 42)

จากตัวอย่างเป็นการแสดงความตรง
กันข้าม คือ การอธิบายความหมายของคนดี กับคน
ไม่ดี ซึ่งกลวิธีนี้เป็นการนำเสนอข้อธรรมและผลจาก
การกระทำอันเป็นสิ่งตรงข้ามกัน กลวิธีนี้ปรากฏ
เป็นจำนวนมาก จนอาจถือเป็นลักษณะเด่นในพระ
นิพนธ์ก็ว่าได้

1.4 การขนานความ

การขนานความ คือ การนำประโยค
ที่มีเนื้อความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันหรือมีเนื้อความ
คู่ขนานกันมาเรียบเรียงต่อเนื่องกัน เรียกประโยค
ลักษณะนี้ว่า ประโยคขนานความ มักเป็นประโยค

ลักษณะคู่ขนานที่ใช้คำว่า “ฉันใด ฉันนั้น” (กุหลาบ
มัลลิกะมาส. 2550: 134) เรียกตามศัพท์ภาษา
อังกฤษว่า Parallelism เป็นประโยคที่มีเนื้อความ
ต่อเนื่องกันและเสริมความแก่กันทำให้ข้อความเด่น
ขึ้นมา (เปลื้อง ณ นคร. 2542: 34) ในพระนิพนธ์
เรื่องชีวิตนี้น้อยนัก พบการขนานความที่มีลักษณะ
เปรียบเทียบ คือ การกล่าวถึงเนื้อความในเชิง
เปรียบเทียบกัน โดยปรากฏคำเชื่อม “ฉันใด...ฉัน
นั้น” ดังต่อไปนี้

การเขียนหนังสือด้วยปากกาหรือ
ดินสอลงบนกระดาษแผ่นเดียวนั้น เขียนลง
ครั้งแรกก็ย่อมอ่านออกง่าย อ่านเข้าใจได้
ง่าย แต่ยิ่งเขียนทับเขียนซ้ำลงไปบน
กระดาษแผ่นเดียวกันนั้นตัวหนังสือย่อมจะ
ทับกันยิ่งขึ้นทุกที การอ่านก็จะยิ่งอ่านยาก
ขึ้น ทุกทีจนถึงอ่าน ไม่ออกเลยไม่เห็นเลย...
ว่าเขียนอะไรก่อนเขียนอะไรหลังนี้ฉันใด
การทำการหรือการทำให้ทำชั่วก็ฉันนั้น

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 5)

ตัวอย่างข้างต้นพบการขนานความที่มีคำ
“ฉันใด...ฉันนั้น” แสดงการขนานความที่เปรียบเทียบ
เนื้อความ 2 ส่วน คือ ส่วนที่นำมาเปรียบเทียบที่
กล่าวถึง การเขียนหนังสือด้วยปากกาหรือดินสอลง
บนกระดาษแผ่นเดียวซ้ำๆ จนทำให้จำเรื่องราวที่
เขียนไม่ได้แล้ว กับส่วนที่ต้องการเปรียบเทียบที่
กล่าวถึงหลักของกรรมดีกรรมชั่วนั่นเอง ซึ่งการ
ขนานความนี้เป็นการเหตุการณ์มาเชื่อมโยงเปรียบเทียบ
กับหลักกรรม เพื่อให้ง่ายต่อการอธิบายขยาย
ความ อีกทั้งช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจหัวข้อธรรมได้
ชัดเจนขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการขนานความอีกลักษณะ
คือ การขนานความแสดงเรื่องราวที่เป็นเหตุเป็นผล
กัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อใดกำลังมีความสุข ไม่ว่าผู้กำลังมีความสุขนั้นจะเป็นเราหรือเขา เมื่อนั้น ฟังรู้ความจริงว่าเหตุที่ดีที่ได้ทำไว้แน่กำลังให้ผล (ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 4)

ตัวอย่างข้างต้นพบการขนานความด้วยคำเชื่อม “เมื่อใด...เมื่อนั้น” การขนานความรูปแบบนี้กล่าวถึงเนื้อความที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีเนื้อความที่เป็นเหตุเป็นผลกัน ดังตัวอย่างที่กล่าวถึงเหตุและผลที่มนุษย์พบกับความสุขที่เกิดจากผลของบุญที่ทำได้

1.5 การใช้ภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์เป็นการใช้ภาษาโดยอาศัยการเขียนเชิงสร้างสรรค์และการเปรียบเทียบต่าง ๆ เพื่อให้ถ้อยคำและความหมายคำกระชับใจผู้อ่านเกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจจุดประกายความคิดและจินตนาการให้แก่ผู้อ่าน ภาษาภาพพจน์เกิดจากการกล่าวถึงสิ่งหนึ่ง แต่ให้มีความหมายไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง มีความมุ่งหมายเพื่อเพิ่มอรรถรสให้แก่ข้อความนั้น ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2552: 357) จากการศึกษาพบว่าสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงนิพนธ์เรื่องนี้โดยใช้ภาพพจน์หลายประเภท แต่ในที่นี้ขอนำเสนอเฉพาะภาพพจน์ที่ปรากฏเด่น ๆ ดังนี้

1.5.1 อุปมา

ภาพพจน์ที่เปรียบเทียบระหว่างของสองอย่างที่โดยธรรมชาติแล้วมีสภาพที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เปรียบกรรมไม่ดีดั่งมือมารที่ใหญ่โต
มโหฬารทรงพลังมากมาย เมื่อนั้น กำลังเอื้อมมาจะตะปบเราเพื่อลากเข้าไปขยี้ให้แหลกเหลว...แต่เรายังพ้นอยู่ได้เพราะความบังเอิญ คือเพราะบังเอิญได้ทำกรรมดีไว้มากพอเป็นกำลังพาให้หลบหลีกพ้นมือมารไปได้ (ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 16)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นภาพพจน์อุปมาที่เปรียบเทียบไม่ดีว่าเป็นเหมือนมือของมารที่คอยทำร้ายคนให้ประสบกับความทุกข์ ซึ่งในที่นี้มีการนำกลุ่มคำ “ใหญ่โตมโหฬารทรงพลังมากมาย” มาขยายมือมารด้วย ยิ่งแสดงให้เห็นความร้ายกาจน่ากลัวเพิ่มมากขึ้นอีก หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่พระองค์ทรงเปรียบเทียบผลของกรรมไม่ดีว่าเป็นเหมือนรถบรรทุก ดังความว่า

กรรมไม่ดีกำลังตามส่งผลแก่เราทุกคน
แน่นอน เปรียบผลไม่ดีนั้นดังรถบรรทุกที่
กำลังตะปบไล่กวตเราอยู่ จริง ๆ ที่ยังไม่ทัน
บดขยี้เราก็มเพราะกรรมปัจจุบันของเราที่กำลัง
กระทำการอยู่ย่อจะมีแรงพาหนีได้ทัน... (ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 15)

จะเห็นว่าตัวอย่างข้างต้นเป็นการเปรียบเทียบผลของกรรมไม่ดีว่าเหมือนกับรถบรรทุกที่กำลังจะตามฆาตหรือทำร้ายเรา และจะเห็นได้ว่ามีกลุ่มคำขยาย “ตะปบไล่กวต” อันแสดงภาพความน่ากลัวได้อย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบเชื่อมโยงธรรมะกับสิ่งใกล้ตัวเพื่ออธิบายสาระธรรมได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมยิ่งนัก

1.5.2 อุปลักษณ์

ภาพพจน์ที่กล่าวเปรียบโดยตรงระหว่างสิ่งที่มีคุณสมบัติร่วมบางประการของสองสิ่ง หรือมากกว่านั้นโดยมีคำแสดงเปรียบเทียบนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ใครเล่าจะรับรองได้ว่า เมื่อตายไปจาก
ภพชาตินี้แล้ว เราจะไม่ไปเกิดในประเทศ
เช่นนั้น จะไม่มีสภาพโคจรกระตุกเดินได้
ด้วยความอดอยากยากแค้นเช่นนั้น...

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 33)

จากตัวอย่างพบว่ามีการใช้อุปสรรคเปรียบสภาพทุกข์ยากอดอยากว่าเป็นดังโครงกระดูกเดินได้ ซึ่งการบรรยายนี้ทำให้เกิดจินตภาพอย่างเด่นชัด

1.5.3 บุคลาธิษฐาน

ภาพพจน์ที่เกิดจากการใช้ภาษาในลักษณะที่สร้างสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ให้มีชีวิตจิตใจ อากัปกริยา และความรู้สึกเหมือนคน รวมถึงการสร้างสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระพุทธรูปศาสนา คือ ตัวแทนพระพุทธรูปองค์ผู้เป็นสมาชิกของบริษัทสี่ในพระพุทธรูปศาสนา แม้ทำตนให้เศร้าหมองด้วยการประพาศพิศมิลิต ผิดธรรม ผิดวินัย แม้จะทำให้พระพุทธรูปศาสนาเศร้าหมองไม่ได้ แต่เมื่อตนเป็นจุดหนึ่งในพระพุทธรูปศาสนาก็เท่ากับทำให้พระพุทธรูปศาสนามีจุดเศร้าหมอง...

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 40)

จากตัวอย่างเป็นการเปรียบเทียบนามธรรม คือ พระพุทธรูปศาสนา ให้เป็นรูปธรรมขึ้นมานั้นคือ ให้มีความรู้สึกหรืออาการความรู้สึกเศร้าหมองได้ยากกับคน

1.5.4 ปฏิรูปฉาย

ภาพพจน์ที่เป็นคำถาม ซึ่งไม่ต้องการคำตอบ เจตนาเรียกร้องความสนใจหรือดึงดูดใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ทุกคนทุกสัตว์ต่างก็ทำอะไรๆ ที่เป็นกรรมแล้วมากมายนับไม่ถ้วน เป็นกรรมดี คือ กุศลกรรมบ้าง เป็นกรรมชั่ว คือ อกุศลกรรมบ้างมากมายจริงๆ เพียงทำในชาติเดียวก็มากมายจริงๆ แล้ว เมื่อได้ทำมานับภพชาติไม่ถ้วนจะมากมายเพียงไหน

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 26)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าเป็นการใช้ภาพพจน์ปฏิบัติที่แสดงเนื้อความตั้งคำถาม แต่ไม่ได้ต้องการคำตอบ กล่าวคือเป็นการตั้งคำถามให้คิดตามว่ามนุษย์เกิดนับภพชาติไม่ถ้วน ดังนั้นกรรมที่ทำก็ย่อมมากมายนับไม่ถ้วนเช่นกัน

2. กลวิธีการประพันธ์

กลวิธีการประพันธ์นับว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้งานประพันธ์นั้นประสบความสำเร็จ เนื่องจากกลวิธีการประพันธ์ที่ดีช่วยให้ผู้ประพันธ์สามารถถ่ายทอดความรู้ ความคิด และประสบการณ์ต่างๆ มายังผู้อ่านได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามเจตนาของผู้เขียน พระยาอนุมานราชธน (2546: 55) ได้อธิบายเกี่ยวกับกลวิธีหรือเทคนิค (Technique) ไว้ว่าหมายถึง “กรรมวิธีที่ทำให้ได้ผลเรียบเรียงงดงาม เพราะฉะนั้น จึงรวมทั้งฝีมือ และความรู้ความชำนาญในวิธีทำ”

กลวิธีการประพันธ์ในที่นี้จึงหมายถึง วิธีการหรือเทคนิค (Technique) ในการเขียนเนื้อหาอย่างมีศิลปะ ผ่านองค์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน นับตั้งแต่ การตั้งชื่อเรื่อง ความนำ เนื้อเรื่อง และบทลงท้าย ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบผู้เขียนจะใช้กลวิธีต่างๆ ในการนำเสนอให้งานเขียนของตนมีลักษณะเด่นและน่าสนใจมากขึ้น

จากการศึกษาพระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้น้อยนัก ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พบกลวิธีการประพันธ์ 4 ประเด็น ได้แก่ กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง กลวิธีการเขียนความนำ กลวิธีการเขียนเนื้อเรื่อง และกลวิธีการเขียนบทลงท้าย และพบว่าพระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้น้อยนัก นี้มีวิธีการนำเสนอกลวิธีการเขียนทั้ง 4 ประเด็น ได้อย่างน่าสนใจและสามารถเชื่อมโยงแต่ละองค์ประกอบเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวสาระธรรมได้อย่างดี สื่อความหมายได้ชัดเจน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง

ชื่อเรื่องเป็นองค์ประกอบแรกของงานเขียน การตั้งชื่อเรื่องเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งที่

สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะชื่อเรื่องเป็นจุดแรกที่สะดุดตาและกระทบใจผู้อ่าน ช่วยให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสนใจใคร่รู้และอยากติดตามอ่านเรื่องราวภายในเล่มต่อไปจนจบ ดังที่ เจือ สตะเวทิน (2517: 124 – 135) กล่าวว่า “เราเขียนหนังสือดีเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าตั้งชื่อเรื่องไม่เป็น ผู้อ่านอาจเปิดผ่านไปเสีย ชื่อเรื่องจึงเป็นเสน่ห์สำคัญของหนังสือ”

จากการศึกษาชื่อเรื่องพระนิพนธ์ “ชีวิตนี้น้อยนัก” จะเห็นได้ว่าเป็นการตั้งชื่อเรื่องตามแนวคิดสำคัญหรือแก่น (Theme) ของเรื่อง เป็นการใช้ถ้อยคำมาแต่งเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดหรือแก่นของเรื่อง การตั้งชื่อเรื่องในลักษณะนี้ ผู้อ่านจะเข้าใจชื่อเรื่องอย่างถ่องแท้เมื่ออ่านเนื้อหาจบ (อัครา บุญทิพย์. 2535: 74) การตั้งชื่อเรื่องรูปแบบนี้มักนำเสนอในรูปภาษาที่เป็นประโยคสั้นกระชับ เพื่อเน้นความเข้าใจเรื่องราวที่ชัดเจน

2.2 กลวิธีการเขียนความนำ

ความนำ หรือ ส่วนนำเรื่องเป็นส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ความนำ คือ ส่วนเริ่มต้นของงานเขียน ทำหน้าที่เสมือนจุดนำทางหรือไต่เตลของเรื่องที่จะบอกให้ผู้อ่านหันมาสนใจต่อสิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอต่อไป (มาลี บุญศิริพันธ์. 2535: 41) งานเขียนต่าง ๆ จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้มากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความนำเป็นสำคัญ ดังนั้นนักเขียนจึงต้องสร้างสรรค์กลวิธีการเขียนความนำที่น่าสนใจ จูงใจผู้อ่านให้ติดตามเรื่องราวในงานเขียนนั้นๆ ดังที่ เจือ สตะเวทิน (2517: 127) เปรียบความนำหรือส่วนนำเรื่องว่า “เหมือนเบ็ดตกปลา คือ ต้องตกผู้อ่านให้ติดตั้งแต่ต้นทีเดียว แล้วเขาจะตามตลอดเรื่อง”

จากการศึกษากลวิธีการเขียนความนำพบว่าปรากฏกลวิธีการเขียนความนำแบบขึ้นต้นด้วยพุทธศาสนสุภาษิตและเสริมต่อด้วยการนิยามความหมายเพื่อแสดงความเข้าใจเรื่องราวให้ชัดเจนก่อนนำเสนอเนื้อหาต่อไป ดังนี้

พุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งกล่าวว่า
อุปปกมฺพจิหิ ชีวิตมาหุ ธีรา-ปราชญฺญํกล่าว ว่า
“ชีวิตนี้น้อยนัก” ทุกชีวิตไม่ว่าคนไม่ว่าสัตว์
มิได้มีเพียงเฉพาะชีวิตนี้ คือ มิได้มีเพียงชีวิต
ในชาตินี้ชาติเดียว แต่ทุกชีวิตมีทั้งชีวิตใน
ชาติอดีต ชีวิตในชาติปัจจุบัน และชีวิตใน
ชาติอนาคต “ชีวิตนี้น้อยนัก” หมายถึง ชีวิต
ในชาติปัจจุบันน้อยนัก สั้นนัก

จะเห็นได้ว่าความนำที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงใช้นั้น คือ การอ้างถึงและยกพุทธศาสนสุภาษิต “พุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งกล่าวว่าอุปปกมฺพจิหิ ชีวิตมาหุ ธีรา-ปราชญฺญํกล่าวว่า “ชีวิตนี้น้อยนัก” ซึ่งสื่อความตรงกับเนื้อเรื่องมาขึ้นต้นก่อน จากนั้นเสริมด้วยการนิยามความหมายของคำว่า “ชีวิต” และเชื่อมโยงไปสู่ความหมายของชื่อเรื่อง คือ “ชีวิตนี้น้อยนัก” และเสริมการอธิบายขยายความให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวในเบื้องต้นก่อน ซึ่งการเขียนโดยการนิยามความหมายนั้นเป็นการอธิบายความหมายหรือให้คำจำกัดความ หรือการอธิบายความหมายของเรื่องให้กระจ่าง บางที่ต้องให้ตัวอย่างประกอบด้วย (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. 2545: 87) การเขียนความนำรูปแบบนี้จะช่วยให้ผู้อ่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวเบื้องต้นก่อน เพื่อนำไปสู่การคลี่คลายในเนื้อหาภายในเรื่องเป็นลำดับต่อมา

2.3 กลวิธีการเขียนเนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องเป็นส่วนที่ขยายความนำหรือเป็นส่วนที่ผู้แต่งจะแสดงความคิดเห็น แสดงข้อเท็จจริง หรือแสดงเหตุผลประกอบเรื่องตลอดจนการแสดงความรู้สึกต่างๆ ของผู้แต่ง (สายทิพย์ นุกูลกิจ. 2543: 242) การเขียนเนื้อเรื่อง คือ การเรียบเรียงเนื้อหาของเรื่องหรือการดำเนินเรื่องให้ต่อเนื่องสัมพันธ์กันตามลำดับ การลำดับความจะมาควบคู่กับการขยายความ กล่าวคือ การแสดงความคิดเห็นให้ต่อเนื่องลำดับกันนั้น จำเป็นต้องอาศัยการประกอบขยายควบคู่กันไปด้วย (ประสิทธิ์ กาพย์

กลอน. 2518: 107) การเขียนเนื้อเรื่องมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะการนำเสนอเนื้อเรื่องที่ดี จะช่วยให้ผู้อ่านได้ติดตามเรื่องราวตลอดเรื่องอย่างสนใจใคร่รู้และเพลิดเพลิน ดังนั้นนักเขียนที่ดีจึงควรเลือกสรรกลวิธีการเขียนเนื้อเรื่องที่ตีมาช่วยในการนำเสนอเรื่องราวงานเขียน

จากการศึกษาวิธีการเขียนเนื้อเรื่องในพระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้น้อยนัก ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกพบว่าปรากฏกลวิธีการเขียนเนื้อเรื่องด้วยรูปแบบดังนี้

2.3.1 การเขียนเนื้อเรื่องด้วยการยกตัวอย่าง

การเขียนเนื้อเรื่องโดยการยกตัวอย่าง เป็นการนำเรื่องราว เหตุการณ์ บุคคล คำพูด ฯลฯ มาแสดงตัวอย่างประกอบ เป็นกลวิธีรูปแบบหนึ่งที่ใช้เพื่อสื่อความหมายสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอไปสู่ผู้อ่านให้เกิดการเข้าใจและรับรู้เรื่องราวได้อย่างชัดเจนขึ้น การแสดงตัวอย่างประกอบขยายข้อความในเนื้อเรื่องนี้จะช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาสาระบางประการที่อาจ เข้าใจยากให้เข้าใจได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน. 2552: 49) การเขียนเนื้อเรื่องโดยการยกตัวอย่างในพระนิพนธ์เรื่องนี้ถือได้ว่าเป็นกลวิธีที่เด่นที่สุดที่พบ ซึ่งตัวอย่างที่ปรากฏเพื่อประกอบการอธิบายหัวข้อธรรมนั้นมีทั้งเรื่องราวหรือสถานการณ์สมมติ เรื่องราวเหตุการณ์ในสมัยปัจจุบันและในครั้งพุทธกาล เป็นต้น ซึ่งเมื่อนำมาเสริมในเนื้อหาแล้วช่วยขยายความและสื่อความเข้าใจไปสู่ผู้อ่านได้อย่างเข้าใจลึกซึ้ง ดังตัวอย่าง

ทุกวันนี้มีตัวอย่างผู้ที่ถูกมือแห่งกรรมตามทันจับได้มากมาย คนสวยคนงามถูกมือของกรรมร้ายทำให้กลายเป็นคนสิ้นสวยสิ้นงาม ทนความรู้สึกของตนเห็นรูปลักษณ์ของตนด้วยความเจ็บปวดแสนสาหัส คนบางคนแขนขาบริบูรณ์ ถูกมือของกรรมร้ายทำให้

กลายเป็นคนเหลือขาครึ่งเดียวบ้าง ข้างเดียวบ้าง คนบางคนมีลูกรักดังดวงใจ ลูกออกจากบ้านไปก็ไม่ได้กลับบ้านอีกเลย มือของกรรมร้ายปลิดชีวิตของเขาแล้วอย่างโหดเหี้ยมอำมหิต กลายเป็นศพคอขาดก็มี ไส้ทะลักก็มี...นี่คืออำนาจร้ายแรงแห่งกรรม (ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 35)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ามีการยกตัวอย่างเหตุการณ์หรือสถานการณ์สมมติที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกได้นำมาเพื่อมุ่งเสนอประเด็นอำนาจร้ายแรงแห่งกรรม โดยพระองค์ยกตัวอย่างเรื่องราวหรือสถานการณ์ที่สมมติขึ้นมาเพื่อสื่อความเข้าใจให้ง่ายขึ้น ซึ่งเหตุการณ์ตัวอย่างจะมีลักษณะที่ใกล้ตัวหรืออาจเกิดขึ้นได้จริงในชีวิตของคนเราได้ การนำเสนอในรูปแบบนี้ช่วยให้เนื้อหาและประเด็นที่ยากต่อการเข้าใจหรือต้องอาศัยการตีความนั้นสามารถสื่อมายังผู้อ่านได้อย่างชัดเจน รวดเร็ว เพราะตัวอย่างที่แสดงนั้นใกล้ตัวและสื่อความได้ง่าย นอกจากนี้สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกยังได้ยกตัวอย่างเรื่องราวเหตุการณ์ในสมัยปัจจุบันเพื่ออธิบายสาระธรรมให้ชัดเจน ดังนี้

พระสำคัญรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นพระดีพระสำคัญยิ่ง คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตาราม มีเรื่องเล่าถึงท่านว่า ครั้งหนึ่งพระในวัดของท่านตีเพื่อนพระด้วยกันจนหัวแตก ท่านชำระความด้วยการบอกพระที่เป็นเจ้าทุกข์ว่าเป็นฝ่ายผิดเพราะเป็นผู้ทำเขาก่อน เมื่อเป็นที่พิศวาสสงสัยที่ท่านตัดสินเช่นนั้น ท่านก็อธิบายว่าพระรูปที่ถูกตีหัวแตกในชาตินี้ต้องได้ตีพระอีกรูปมาก่อนไม่ในชาติใดก็ชาติหนึ่ง ถ้าจะให้รีบโทษที่ท่านในชาตินี้ก็จะไม่สิ้นสุดเวรกรรม ถ้าไม่ถือโทษ ความผิดในชาติ

นี่ก็จะเป็นอันเลิกแล้วต่อกัน...เรื่องนี้ สมเด็จพระพุฒาจารย์ท่านสอนเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ให้เห็นว่าเมื่อทำกรรมใดแล้วจักต้องได้รับผลตอบแทนแน่ แม้ข้ามภพข้ามชาติ ทำกรรมใดจักได้รับผลนั้น ผู้ใดทำผู้นั้นจักได้รับ ไม่ช้าก็เร็วต้องได้รับ

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 20)

จะเห็นได้ว่าการนำเรื่องราวของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มาเป็นตัวอย่างในการเชื่อมโยงหัวข้อธรรมเกี่ยวกับกรรมและการให้ผลของกรรมซึ่งการยกตัวอย่างนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจเรื่องราวได้อย่างชัดเจนและยังมีการยกตัวอย่างเรื่องราวเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาล ดังนี้

อำนาจของกรรมชั่วร้ายนั้นสามารถทำให้ธรณีแยกออกสูบผู้ทำกรรมนั้นได้พระเทวทัตเป็นตัวอย่างที่แสดงความน่ากลัวที่สุดของกรรม ท่านคิดทำลาย พระพุทธเจ้า แม้เพียงทำได้เล็กน้อยนักคือเพียงทำให้พระพุทธบาทห่อพระโลหิต และสำนักมืดได้ในที่สุดพร้อมจะขอประทานโทษแต่ก็หนีมือแห่งกรรมร้ายแรงที่ทำไว้ไม่พ้น หนีไม่ทันพระเทวทัตถูกรณีสืบพันที่เท้าสัมผัสพื้นธรณี...

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 36)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงนำเรื่องราวเหตุการณ์ในครั้งพุทธกาล คือ พระเทวทัตถูกรณีสืบเพราะคิดร้ายต่อพระพุทธ มาแสดงเป็นตัวอย่างเพื่อเชื่อมโยงให้เข้าใจประเด็นอำนาจของกรรมชั่วร้ายที่ต้องการนำเสนอให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.3.2 การเขียนเนื้อเรื่องด้วยการ

แสดงเหตุผล

การเขียนเนื้อเรื่องด้วยการแสดงเหตุผล หมายถึง เนื้อเรื่องที่กล่าวถึงเหตุผลและแสดงผลอันเกิดจากเหตุนั้น หรือกล่าวถึงผลก็พิจารณาถึงเหตุที่ก่อให้เกิดผลนั้นๆ (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. 2545: 87) ซึ่งในพระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้น้อยนัก พบการแสดงเหตุผลอยู่โดยตลอดเรื่องอันแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงมุ่งเน้นการนำเสนอหัวข้อธรรมและผลของการปฏิบัติธรรมนั้นๆ ว่ามีลักษณะเช่นไร เพื่อเป็นการอธิบายขยายความให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แม้ผู้นั้นจะเป็นตัวเรา ก็ต้องมองให้ตรงตามความจริง ไม่เห็นภัยจะกันภัยไม่ได้ ไม่เห็นผู้มุ่งทำลายพระพุทธศาสนาก็จะป้องกันพระพุทธศาสนาไม่ได้

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 42)

จากตัวอย่างจะเห็นการแสดงเนื้อความที่เป็นเหตุผลกัน กล่าวคือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงแสดงให้เห็นว่า หากเรามองไม่เห็นภัย ผลก็คือ จะป้องกันภัยไม่ได้ และหากเราไม่เห็นผู้มุ่งทำลายพระพุทธศาสนา ผลก็คือเราจะป้องกันพระพุทธศาสนาไม่ได้ซึ่งเป็นเหตุเป็นผลกันอย่างชัดเจนหรืออีกตัวอย่างที่กล่าวว่า

แทบทุกคนมีชาติในอนาคตที่ไกลออกไปพ้นความรู้เห็นของใครทั้งหลายจะเกิดเป็นอะไรต่อมิอะไรก็ได้ทั้งสิ้นตามอำนาจของกรรมที่ได้ทำไว้แล้ว ทั้งที่ทำในอดีตชาติและที่ทำในชาตินี้ สำคัญที่ว่าได้ทำกรรมใดมากกว่า แรงกว่า สำคัญกว่า กรรมนั้นก็ส่งผลมากกว่า เร็วกว่าและหนักแน่นมั่นคง

กว่า ถ้าเป็นกรรมดีก็ จะให้ความสุขความ
เจริญ มีบุญห้อมล้อมรักษา ถ้าเป็นกรรมชั่ว
ก็จะให้ความทุกข์ความเสื่อมโทรม มีบาป
ห้อมล้อมรังควาน

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551:46)

จากตัวอย่างพบการนำเสนอเนื้อเรื่องโดย
แสดงเหตุและผลไว้ว่า การให้ผลของกรรมต่างๆ นั้น
ถ้าทำกรรมใดมากกว่า แรงกว่า สำคัญกว่า ผลก็คือ
กรรมนั้นก็จะส่งผลมากกว่า เร็วกว่าและหนักแน่น
กว่า และพระองค์ยังเสริมการแสดงผลเพิ่มอีก
ว่าถ้าเป็นกรรมดีผลก็คือจะพบความสุขความเจริญ
มีบุญรักษา และถ้าเป็นกรรมชั่ว ผลก็คือ จะพบ
ความทุกข์ ความเสื่อมโทรม มีบาปห้อมล้อม
รังควาน เป็นต้น

2.3.3 การเขียนเนื้อเรื่องด้วยการ นิยาม

การนิยาม คือ การอธิบายความ
หมายหรือให้คำจำกัดความหัวข้อธรรมให้ชัดเจน
หรือเป็นการอธิบายความหมายของเรื่องที่พูดให้
กระจ่าง บางที่ต้องให้ตัวอย่างประกอบด้วย
(ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. 2545: 87) กลวิธีการเขียน
เนื้อเรื่องด้วยการนิยามที่ปรากฏในพระนิพนธ์เรื่อง
นี้เป็นการนิยามในลักษณะของการชี้แจงและ
อธิบายความหมายและรายละเอียดหัวข้อธรรมให้
ชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กรรมอันเป็นเหตุทำให้เกิด คือ ชนก
กรรม เป็นกรรมสุดท้ายก่อนชีวิตจะขาดจาก
ภพภูมินี้กรรมสุดท้ายหรือเรื่องสุดท้ายที่จิต
ผูกพันคิดถึงอยู่ คือ ชนกกรรมอันนำไปเกิด
นึกถึงความดีที่เป็นบุญเป็นกุศลในขณะก่อน
จะดับจิต จิตก็จะไปสู่สุคติร่างกายไปสู่สุคติ
ด้วย นึกถึงความไม่ดีที่เป็นบาปเป็นอกุศล
ในขณะก่อนจะดับจิต จิตก็จะไปสู่ทุคติ นำ
กาย ไปทุคติด้วย

(ชีวิตนี้น้อยนัก. 2551: 10)

จากตัวอย่างเป็นการนิยามความหมาย
และแสดงรายละเอียดของชนกกรรมที่หมายถึง
กรรมสุดท้ายหรือเรื่องสุดท้ายที่จิตผูกพันคิดถึงอยู่
ก่อนจะสิ้นชีวิต โดยเป็นการนิยามความหมายแบบ
อธิบายขยายความและเสริมด้วยการยกตัวอย่าง
ประกอบให้การให้ความหมายด้วย

2.4 กลวิธีการเขียนบทลงท้าย

บทลงท้าย คือ บทส่วนสุดท้ายของ
ข้อเขียนหลังจากเล่าเรื่องต่างๆ มาจนครบถ้วนแล้ว
ก็ถึงเวลาต้องจบเรื่อง นั้นหมายความว่า ผู้เขียนได้
เสนอข้อมูลทุกอย่างครอบคลุมประเด็นทั้งหมดแล้ว
ต้องสรุปความ (conclude) เพื่อให้ข้อเขียนสมบูรณ์
อย่างปราศจากช่องว่างและการสะดุดทางความรู้สึก
ความคิด จากการอ่านตั้งแต่ต้น ผู้เขียนได้ตอบ
คำถามทุกอย่างตามที่ตั้งเป้าหมายไว้แล้วในเนื้อ
เรื่อง จึงต้องขมวดความคิดผู้อ่านให้เข้ามาสู่จุดที่
ต้องการ (มาลี บุญศิริพันธ์. 2535: 58)

จากการศึกษา กลวิธีการเขียนบทลงท้าย
ในพระนิพนธ์เรื่อง ชีวิตนี้น้อยนัก ของสมเด็จพระ
ญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ
ปริณายก พบว่าปรากฏกลวิธีการเขียนบทลงท้าย
แบบขอความร่วมมือ ดังนี้

ชีวิตนี้น้อยนัก พึงใช้ชีวิตนี้อย่างผู้มีปัญญา
ให้เป็นทางไปสู่ชีวิตหน้าที่ยืนนาน ให้เป็นสุคติที่ไม่มี
กาลเวลาหาขอบเขตมิได้ โดยยึดหลักสำคัญคือ
ความกตัญญูกตเวทิต่อ มารดา บิดา และ ต่อ
สถาบันชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ ให้มั่นคงทุก
ลมหายใจเข้าออกเกิด

จากข้อความข้างต้นเป็นบทลงท้ายแบบ
ขอความร่วมมือ ซึ่งเป็นวิธีจบด้วยการเรียกร้องขอ
ความร่วมมือ ขอให้ผู้อ่านเห็นตามที่ตนเรียกร้อง
(เจือ สตะเวทิน. 2517: 132) กล่าวคือ สมเด็จพระ
ญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ
ปริณายกทรงเขียนสรุปทั้งท้ายไว้เพื่อกระตุ้นให้
ผู้อ่านเห็นความสำคัญของชีวิตในปัจจุบัน และขอให้
ใช้ชีวิตด้วยปัญญา พึงยึดหลักความความกตัญญู

กตเวทิต่อมารดาบิดา ต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อยู่ทุกขณะจิต

บทสรุป

พระนิพนธ์เรื่อง “ชีวิตนี้น้อยนัก” เป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง เป็นพระนิพนธ์ชิ้นเอกของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงนิพนธ์ขึ้น ที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวแนวทางการใช้ชีวิตของมนุษย์ที่ควรมุ่งทำความดี สร้างแต่กรรมดีให้มากที่สุดเพราะชีวิตมนุษย์นี้ไม่ได้ยืนยาวนานเลยและที่สำคัญ คือ ควรลดการสร้างกรรมชั่ว เพราะกรรมชั่วที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นจะให้ผลต่อผู้กระทำอย่างแน่นอนไม่ช้าก็เร็ว จะเห็นได้ว่าแก่นหลักของพระนิพนธ์นี้ทรงคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชนยิ่งนัก อีกทั้งยังเป็นการนำเสนอด้วยกลวิธีการใช้ภาษาและกลวิธีการประพันธ์ที่ประณีตและสละสลวยอันสะท้อนพระอัจฉริยภาพในด้านภาษาเป็นอย่างยิ่ง

ในด้านกลวิธีการใช้ภาษานั้น พระองค์ทรงใช้กลวิธีการซ้ำคำและโครงสร้างประโยคเพื่อเน้นย้ำความที่ต้องการนำเสนอให้เด่นชัด อีกทั้งกลวิธีการซ้อนคำที่เกิดจากการนำกลุ่มคำที่มีความหมายสัมพันธ์กันมาวางซ้อนกันเป็นกลุ่มคำขนาดยาวเพื่อสื่อความหมายบางประการให้เด่นชัดและขยายความหัวข้อธรรมที่พระองค์ทรงมุ่งเน้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีการใช้คำตรงข้ามที่มุ่งเน้นขยายความการเปรียบเทียบสิ่งที่มีความแตกต่างกัน โดยพบทั้งการนำคำและความที่ตรงข้ามมาวางใกล้กันเพื่อขยายความเรื่องราวให้ชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการขนานความที่พบ 2 แบบ คือ การขนานความที่กล่าวถึงเนื้อความในเชิงเปรียบเทียบกันและการขนานความแสดงเรื่องราวที่เป็นเหตุเป็นผลกันและพบการใช้ภาพพจน์ต่างๆ ทั้งอุปมา อุปลักษ์ บุคลาธิษฐาน ปฏิพจน์ ช่วยอธิบายขยายความหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและเห็นภาพชัด การเปรียบเทียบด้วยภาพพจน์ต่างๆ ที่ปรากฏเกิดจากการนำ

สิ่งใกล้ตัวที่เป็นรูปธรรมมาอธิบายนามธรรมให้เข้าใจง่ายขึ้น

ในด้านกลวิธีการประพันธ์พระนิพนธ์เรื่องชีวิตนี้น้อยนัก พบว่าสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงตั้งชื่อเรื่องตามแนวคิดสำคัญหรือแก่นของเรื่องโดยใช้ถ้อยคำมาแต่งเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดหรือแก่นของเรื่อง และกลวิธีการเขียนความนำนั้นเป็นรูปแบบขึ้นต้นด้วยพุทธศาสนสุภาษิตและเสริมต่อด้วยการนิยามความหมายเพื่อแสดงความเข้าใจเรื่องราวให้ชัดเจนก่อนนำเสนอเนื้อหา ในด้านกลวิธีการเขียนเนื้อเรื่องพบหลายลักษณะ ทั้งการเขียนเนื้อเรื่องโดยการยกตัวอย่างที่มีการนำเรื่องราวหรือสถานการณ์สมมติ เรื่องราวเหตุการณ์ในสมัยปัจจุบันและในครั้งพุทธกาลมาเสริมเพื่ออธิบายขยายความให้เนื้อเรื่องกระจ่างชัดเน และการเขียนเนื้อเรื่องด้วยการแสดงเหตุผลที่กล่าวถึงเหตุผลและแสดงผลอันเกิดจากเหตุนี้ย่อมอย่างมีละเอียด นอกจากนี้ยังพบการเขียนเนื้อเรื่องด้วยการนิยามที่มีลักษณะของการชี้แจงและอธิบายความหมายและรายละเอียดหัวข้อธรรมให้ชัดเจน ในด้านกลวิธีการเขียนบทลงท้าย พบว่าเป็นแบบขอความร่วมมือ โดยสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงกระตุ้นให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของชีวิตในปัจจุบัน และขอให้ทุกคนใช้ชีวิตด้วยปัญญา พึงยึดหลักความความกตัญญูกตเวทิต่อมารดาบิดา ต่อ สถาบันชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์

จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงเลือกสรรภาษาและกลวิธีการประพันธ์เพื่อนำมาอธิบายพระพุทธศาสนาประยุกต์กับชีวิตประจำวัน ประยุกต์กับเหตุการณ์และความรู้สมัยใหม่ซึ่งง่ายต่อการทำความเข้าใจและนำไปปฏิบัติในชีวิตจริง พระอัจฉริยะด้านภาษาจึงเป็นคุณูปการยิ่งแก่การศึกษาและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2550). *วรรณคดีวิจารณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เจือ สตะเวทิน. (2517). *ตำรับร้อยแก้ว*. กรุงเทพฯ: สุทธิสารการพิมพ์.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2530). *การเขียนสารคดี*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทุน 21 เมษายน. (2556). *พระประวัติสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ผลึกไท.
- บรรจบ พันธเมธา. (2549). *ลักษณะภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2518). *การเขียนภาคปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2545). *การเตรียมเพื่อการพูดและการเขียน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เปลื้อง ณ นคร. (2542). *ภาษาวรรณนา*. กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- มหาวิทยาลัยมหาสารคามวิทยาลั. (2552). *พระผู้เจริญพร้อม สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช.
- มาลี บุญศิริพันธุ์. (2535). *การเขียนสารคดีสำหรับสื่อสิ่งพิมพ์*. กรุงเทพฯ : ประกายพริก.
- ราตรี ชันวารขร. (2534). *การศึกษาการซ่อนคำในภาษาไทย*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมพร มั่นตะสูตร. (2525). *การเขียนสร้างวรรค*. กรุงเทพฯ: บารมีการพิมพ์.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2551). *ชีวิตนี้สั้นนัก...* กรุงเทพฯ: อุษากการพิมพ์.
- สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2543). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อนุนามราชชน, พระยา. (2546). *การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- อัศรา บุญทิพย์. (2535). *การเขียน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.